

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ТА ПОТОЧНИЙ АНАЛІЗ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Розглянуто інфляцію як складне соціально-економічне явище. Проаналізовано ситуацію, що склалася в Україні за останні роки, а також виявлено найважливіші причини інфляційного зростання цін.*

***Abstract.** The inflation as a complex socioeconomic phenomenon is considered in the paper. The situation in Ukraine over the recent years was analyzed, and major causes of inflationary price increases were identified. In order to overcome inflation rate in Ukraine a wide complex of anti-inflation measures was offered.*

***Ключові слова:** інфляція, девальвація, причини інфляції, індекс споживчих цін.*

***Keywords:** inflation, devaluation causes inflation, the consumer price index.*

Постановка проблеми. Впродовж декількох десятиліть науковці шукають швидкі шляхи подолання інфляційних процесів. За двадцять п'ять років незалежності в Україні так і не знайшлося ефективних методів боротьби з інфляцією, яка стала найгострішою проблемою розвитку економіки країни і впливає на всі сторони життя населення. Вважається, що в Україні, як і в інших республіках колишнього СРСР, інфляції як такої не було. Однак фактично вона існувала в двох формах: дефіциті товарів та існуванні так званого «чорного ринку», на якому ціни товарів багаторазово перевищували офіційні ціни. Нині побутує думка, що інфляція не виникає несподівано, цей процес розвивається поступово і його можна поділити на три етапи: на першому – швидкість

зростання цін відстає від швидкості зростання грошової маси в обігу; на другому – швидкість зростання цін випереджає швидкість зростання грошової маси; на третьому – зростання цін набуває мінливого стрибкоподібного характеру, коли швидкість зростання цін то випереджає зростання грошової маси, то відстає від неї. Різноманіття таких думок зумовлює необхідність дослідження процесу інфляції і вказує на актуальність цієї тематики у ретроспективному аспекті та в умовах сьогодення.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливе значення та роль інфляції в соціально-економічному житті країни зумовило постійну увагу дослідників до різних її аспектів. Явище інфляції досліджувала велика кількість вчених, які аналізували антиінфляційні процеси. Дж. М. Кейнс першим розглядав інфляцію як невід’ємну частину елементів макроекономічної системи, а М. Фрідмен розумів під нею стійке і безперервне зростання цін, спричинене надмірною, як порівняти з валовим внутрішнім продуктом, масою грошей [2]. Теоретичну частину інфляційних процесів сформували такі вчені як А. Маршал, А. Пігу, Д. Рікардо, Е. Фелпс, І. Фішер, Д. Юм. Над розробкою антиінфляційної політики працювали зарубіжні вчені: Г. Глен, Р. Дорнбуш, К. Макконелл та С. Брю, Г. Манків, Дж. Сакс, П. Самуельсон та В. Нордхаус [1], та вітчизняні науковці: А. Гальчинський, П. Єщенко, В. Прісняков, Т. Ковальчук, Д. Коваленко, П. Гайдуцький, С. Кораблін та інші [3].

Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених з даної проблематики, слід зауважити, що існує потреба в її подальшому дослідженні, оскільки на сьогодні існує багато країн з високими темпами зростання інфляції.

Метою дослідження є детальне вивчення природи інфляції та її чинників, оскільки вони мають негативний вплив на економічне зростання країни.

Виклад основного матеріалу. Під інфляцією розуміємо зростання цін, спричинене надмірним збільшенням кількості грошей, що обертаються в країні. Причому це збільшення набагато перевищує потреби господарчої діяльності.

Високий рівень інфляції спостерігався в Україні ще з моменту проголошення її незалежності в 1991 році (390%), спровокований перш за все «лібералізацією цін», у період дефіциту на товари. Із часом темпи інфляції не знижувалися (як, наприклад, в Польщі та країнах Балтії), а навпаки пришвидшувалися.

«Гіперінфляція завжди і всюди є грошовим феноменом» – ця відома цитата М. Фрідмена чітко описує ситуацію, яка склалася в Україні. У 1992 році дефіцит бюджету становив 12,2% від ВВП, і, незважаючи на відсутність доступу до ринків капіталів, був профінансований за рахунок емісії грошей, в наслідок чого інфляція зростає до 2100%. В 1993 році ситуація з бюджетом дещо покращилася, але постійне зростання темпів інфляції, для того щоб впливати на реальну економіку, призвело до підвищення цін на 10 256% за рік. Такої ситуації, в мирний час, не мала жодна країна, тому Україна стала «світовим рекордсменом» за рівнем інфляції [2]. Для того, щоб інфляція не продовжувала зростати, потрібно було ввести жорстку економію, яка теж мала наслідки: в 1994 році ВВП країни зменшився більше як на 20%, а також впав рівень доходів населення. У 1996 році інфляція значно знизилася і становила 139,7% за рік, того ж року була запроваджена національна грошова одиниця – гривня замість купоно-карбованців (обмінювалися у співвідношенні 1:100 000) [2]. Однією із причин інфляції був високий дефіцит бюджету. Введення нової грошової одиниці і фіксація обмінного курсу на рівні приблизно 1,8 грн за 1 долар дозволили тимчасово знизити інфляційні очікування. Як наслідок, в 1997 році темпи зростання індексу споживчих цін (ІСЦ) знизились до однозначного числа. Бюджетне фінансування переключилось з друкарського верстата центрального банку на короткострокові (терміном до одного року) внутрішні позики. Завдяки відносно високим процентним ставкам (у липні 1998 року, коли річне зростання ІСЦ становило 6,7%, прибутковість перевищила 70% річних), більш-менш стабільному обмінному курсу було залучено значні обсяги як вітчизняного, так і іноземного капіталу. Ситуація майже повністю наслідувала розвиток подій в Росії в той час. Відповідно, коли в серпні 1998

року в Росії відбувся крах фінансової піраміди російського держборгу, в Україні відбулось теж саме явище. Іноземці намагалися вивести свої капітали, різко збільшуючи попит на іноземну валюту і девальвуючи гривню, що призвело до нового сплеску інфляції. Якщо в липні 1998 року, незадовго до кризи, річний рівень інфляції склав 6,7%, то до грудня того ж року він перевищив 20%, і до 2001 року залишався в діапазоні 20%-30%. Зниження темпів інфляції насамперед відбулося за рахунок помітного урізання дефіциту бюджету в 1999-2000 роках, відновлення економічного зростання та стабілізації обмінного курсу на рівні 5,4грн за 1 долар на початку 2000-их років. Стало зрозуміло, що інфляція є наслідком, а не причиною економічних проблем, які, перш за все, були спричинені «м'якою» грошово-кредитною і податково-бюджетною фіскальною політикою країни.

Новий етап прискорення світового економічного зростання і, як наслідок, зростання світових цін на товари (головним чином цін на чорні метали, що складала 30-35 % сумарних доходів від експорту України) створили сприятливі умови для вливання іноземної валюти на український ринок в 2003-2004 роках. Позитивне сальдо торгівельного балансу в поєднанні з фіксованим обмінним курсом призвело до зростання золотовалютних резервів і паралельно збільшило кількість готівкових обігових коштів. З 2005 року сальдо поточного рахунку почало погіршуватись, але після Помаранчевої революції відбувся суттєвий приплив капіталу, який компенсував дисбаланс поточного рахунку. НБУ утримував фіксований обмінний курс, купуючи валюту без будь-якої суттєвої стерилізації таких інтервенцій.

Протягом 2002-2008 років спостерігалось швидке зростання приватного споживання, в середньому 10,8% на рік в реальному вираженні. У травні 2008 року, коли світовий оптимізм на товарних ринках різко активізувався, річна інфляція в Україні сягнула 30%.

Світова криза 2008-2009 років дуже сильно вдарила по економіці України: ВВП скоротився на 14,8%, середньозважений річний обмінний курс виріс з 5,27грн за 1 долар США у 2008 році до 7,79грн у 2009 році, і тимчасово

перетинав позначку в 10грн за 1 доллар США на піку кризи. Не дивлячись на це, рівень інфляції дещо впав – з 25,3% в 2008 році до 16% в 2009 році і 9,4% в 2010 році (в середньому за рік). Здавалось, країна рухається у правильному напрямку: в 2010 році економічне зростання набрало певних обертів, курс гривні стабілізувався (і знову де-факто з прив'язкою до долара), рівень інфляції уповільнився до однозначного числа [2].

Станом на 2011 рік ціни підвищилися на 4,6%, у 2012-му на - 0,2%, а в 2013 році цей показник зріс до 0,4%.

Упродовж 2014 р. економіка України функціонувала в українських несприятливих умовах. Відбулося значне прискорення темпів падіння промислового виробництва, яке за підсумками року становило 10,2 %, відтак ВВП скоротився на 6,8%. Ціни за 2014 рік зросли на 24,9% (рис.1).

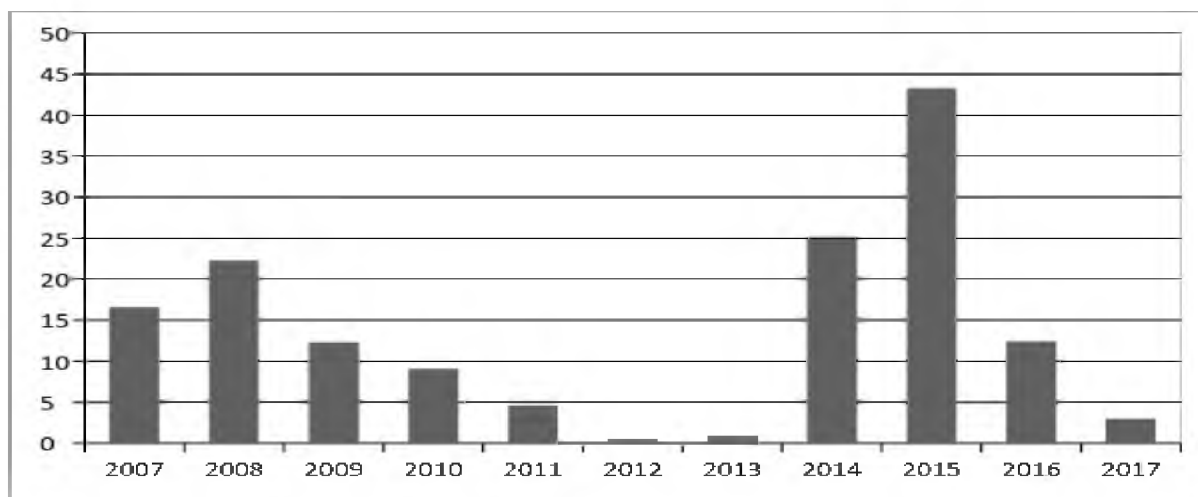

Рис. 1 Рівень інфляції в Україні за 2007-2017 роки*

***Складено автором за даними [7].**

Споживчі ціни у 2016 році зросли на 12.4%. Стрімке уповільнення споживчої інфляції (з 43.3% у 2015 році) відповідало прогнозам Національного банку, що публікувалися в Інфляційних звітах протягом попереднього року та передбачали зростання споживчих цін на 12%. Таким чином, Національний банк виконав ціль з інфляції на 2016 рік на рівні $12\% \pm 3$ в.п., що була визначена Стратегією монетарної політики на 2016 – 2020 роки [5].

Стрімке сповільнення інфляції у 2016 році відбулося насамперед завдяки послабленню фундаментального інфляційного тиску. Про це свідчило швидке зниження базової інфляції (до 5.8%), зумовлене поміркованою монетарною та фіскальною політикою.

Прогноз інфляції залишається в межах оголошених цілей: $8\% \pm 2$ в. п. – на 2017 рік та $6\% \pm 2$ в. п. – на 2018 рік. Водночас унаслідок суттєвого шоку попиту, що обумовлений двократним підвищенням мінімальної заробітної плати, інфляція на кінець 2017 року зміститься ближче до верхньої межі цільового діапазону (9.1%), але повернеться до центральної точки діапазону (6.0%) у 2018 році [6].

Зростання споживчого попиту та собівартості виробництва формуватиме додатковий тиск на основні компоненти інфляції у 2017 році: відповідно базова інфляція зросте до 6.3%, а інфляція сирих продуктів – до 7.0%. Зростання цін продовольчих товарів додатково стимулюватиме поступове вичерпання ефектів пропозиції, що були пов'язані з обмеженнями експорту та значним імпортом окремої продовольчої продукції. Водночас уповільнення адміністративно регульованої інфляції залишається головним фактором зниження темпів зростання загального ІСЦ в 2017 – 2018 роках.

Зниженню інфляції у 2018 році сприятимуть проведення виваженої монетарної та фіскальної політики. Базова інфляція стабілізується в межах близько 5% в умовах низької волатильності обмінного курсу і поліпшення інфляційних очікувань. Важливим для зниження загальної споживчої інфляції є те, що окремі тарифи вже були підвищені до ринково обґрунтованого рівня.

Висновки та рекомендації. Отже, із проведеного дослідження можемо зробити висновки щодо форм прояву і закономірностей розвитку інфляційних процесів в Україні та ефективного провадження антиінфляційної політики, з метою запобігання високих темпів інфляції та управління нею на незагрозливому для економічної системи рівні.

Зростання рівня інфляції в Україні зумовлене низкою факторів, серед яких: інфляційні очікування, за наявності яких інфляція зростає, а при

відсутності – знижується; зростання цін на продукти харчування; підвищення цін виробників; підвищення вартості послуг, зокрема у сфері житлово-комунального господарства, транспорту; підвищення рівня доходів населення, що зумовлено зростанням заробітної плати, споживчого кредитування. Окрім внутрішніх причин інфляції, існують і зовнішні. Це насамперед зростання як світових, так і внутрішніх цін на ресурси, що зумовлює імпортовану інфляцію. Згідно з оцінками спеціалістів подорожчання нафтогазової групи енергоносіїв зумовлює зростання оптових цін у промисловості та у всій економіці. Зовнішніми причинами інфляції в Україні є необґрунтоване встановлення валютного курсу при конвертації валют, доларизація української економіки, Вступ в ЄС вимагає обмеження річного рівня інфляції до 2 %.

Список використаної літератури

1. Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В., Леоненко П. М., Нестеренко А. П. Історія економічних учень Навчальний посібник / К.: Знання, 2004.- С.832
2. Жолудь А. Інфляція в Україні: минуле, сьогодення та майбутнє [Електронний ресурс] / А. Жолудь // Лівий берег. – 2015. – Режим доступу:https://ukr.lb.ua/blog/zholud/300975_inflyatsiya_ukra.
3. Коваленко Д. І. Гроші та кредит: теорія і практика : навч. посібник / Д.І. Коваленко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 352 с
4. Колодізев О.М. Гроші і кредит / Колодізев О.М. – К., 2010. – 354 с.
5. Стратегія монетарної політики на 2016 – 2020 роки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Прогноз інфляції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
7. Рівень інфляції в Україні за останні 10 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statbureau.org/ru/ukraine/inflation-charts-yearly>